

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Рівненський державний гуманітарний університет

**ФІЛОСОФІЯ.
ПЕДАГОГІКА.
СУСПІЛЬСТВО**

Збірник наукових праць РДГУ

Випуск 1

Засновано у 2011 році

Рівне – 2011

УДК 1+37+316.3
ББК 87+74+60
Ф-561

Рецензенти: **Закович М.М.** – д. філос. н., професор кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова;

Лісова С.В. – д. пед. н., професор, директор Інституту педагогічної освіти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, дійсний член АПСН;

Троян С.С. – д. і. н., професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету

Ф-561 **Філософія. Педагогіка. Суспільство :** Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 1. – Рівне : видавець О. Зень, 2011. – 319 с.

ISBN 978-617-601-024-1

Концепція збірника базується на науковій актуалізації методологічних засад гуманітарного знання і висвітленні духовно-практичного потенціалу наук про людину і суспільство. Розрахований на фахівців гуманітарних і соціально-політичних наук.

УДК 1+37+316.3
ББК 87+74+60

ISBN 978-617-601-024-1

© Рівненський державний
гуманітарний університет, 2011

Головний редактор:

Шугасва Л. М. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Редакційна колегія:

Булига І. І. – к. філос. н., доцент кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету (відповідальний редактор);

Вербець В. В. – д. пед. н., професор, декан художньо-педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету;

Гон М. М. – д. політ. н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету;

Докаш В. І. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри соціології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Дем'янюк Т. Д. – к. пед. н., професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Дичківська І. М. – к. пед. н., професор кафедри педагогіки і психології (дошкільної) Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН (відповідальний редактор);

Жилюк С. І. – д. і. н., професор, завідувач кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія»

Литвиненко С. А. – д. пед. н., професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Малафійк І. В. – д. пед. н., професор, завідувач кафедри загальної і соціальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН;

Павелків Р. В. – д. псих. н., професор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології, директор Інституту психології та педагогіки, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи Рівненського державного гуманітарного університету, академік Академії наук Вищої школи України;

Пальчевський С. С. – д. пед. н., професор кафедри загальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко О. Б. – д. пед. н., професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Т. І. – к. пед. н., професор, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної), проректор з наукової роботи Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН;

Постоловський Р. М. – к. і. н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук, член-кореспондент АПСН;

Саух П. Ю. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії, ректор Житомирського державного університету імені Івана Франка, академік Академії наук Вищої школи України;

Стоколос Н. Г. – д. і. н., професор, завідувач кафедри філософії і соціальних наук Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету;

Швецова-Водка Г. М. – д. і. н., професор кафедри бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету;

Яроцький П. Л. – д. філос. н., професор, головний науковий спеціаліст Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.

Друкується за рішенням Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
Протокол № 10 від 27 травня 2011 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації:
Серія KB № 17745-6595P

Адреса редакції: кафедра філософії,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027

ЗМІСТ

Філософія

<i>Гур'янова І. Е.</i>	9	Принцип об'єктивності історії та історичного в пізнанні соціальних явищ
<i>Заглинська Л. В.</i>	22	Філософія економіки ХХ ст. в контексті сучасних соціально-економічних трансформацій
<i>Коберник Н. І.</i>	35	Феномен Кирила і Мефодія: культурно-релігійний аспект
<i>Шугаєва Л. М.</i>	46	Ідейно-світоглядна трансформація православного сектантства в Україні
<i>Шамсутдинова-Лебедюк Т. Н.</i>	54	Глобалізація та іслам
<i>Шевчук К. С.</i>	64	Основні аспекти теорії цінності Романа Інгардена
<i>Шевчук Д. М.</i>	76	Постмодерні виміри політичної філософії

Педагогіка

<i>Безкорвайна О. В.</i>	90	Проблема особистісного самоствердження в педагогічних дослідженнях
--------------------------	-----------	--

<i>Генсіцька- Антонюк Н. О.</i>	102	Роль системи освіти у формуванні гендерної ідентичності особистості
<i>Гудовсек О. А.</i>	110	Естетичне виховання в філософському ракурсі (історичний аспект)
<i>Дем'янюк Т. Д.</i>	120	Теоретико-методологічні засади формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця
<i>Дичківська І. М.</i>	129	Інноваційні підходи у побудові виховного простору школи Саммерхілл
<i>Кособуцька Г. П.</i>	141	Діалогічний рівень підготовки майбутнього педагога: теоретико-методологічні основи
<i>Петренко О. Б.</i>	154	Гене́за гендерного підходу до освіти у контексті української філософської думки
<i>Поніманська Т. І.</i>	165	Гуманізм як ціннісна характеристика педагогічної діяльності
<i>Пироженко Л. В.</i>	176	Проблеми підручникотворення у період реформування змісту загальноосвітньої школи (1964-1976 рр.)
<i>Рицька Н. Ф.</i>	186	Педагогічні аспекти гендерного виховання молодших школярів

<i>Сорочинська Т. А.</i>	195	Становлення професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічних закладах Рівненщини (1939-1941 рр.)
<i>Тимочко І. Б.</i>	206	Особливості організації напрямів просвітницької діяльності православних братств Волинської губернії
<i>Ціпан Т. С.</i>	217	Формування громадянськості у підлітків в умовах дитячо-юнацьких об'єднань

Суспільство

<i>Булига І. І.</i>	228	Релігійно-церковне життя Волині у контексті політичних трансформацій (1939-1941 рр.)
<i>Ворон О. П.</i>	238	Місіонерська діяльність Римокатолицької церкви в умовах незалежності української держави
<i>Гон М. М.</i>	250	Забезпечення прав етнічних меншин у Другій Речі Посполитій
<i>Дубей В. І.</i>	262	Правові засади співпраці України з ЄС у галузі міжнародних автомобільних перевезень

<i>Жилюк С. І.</i>	272	Роль духовенства Волині–Житомирщини у соборному русі 1920-х рр.
<i>Мишков В. Я.</i>	286	Діяльність митрополита Адріана (Четвергова) в контексті модернізації Російської Старообрядницької православної Церкви
<i>Слесаренко А. В.</i>	296	Чеський андеграунд 70–80-х років ХХ ст.: історико-культурний аналіз
<i>Шеретюк Р. М.</i>	305	Окремі аспекти конверсії греко-уніатів Правобережної України до римо-католицизму наприкінці ХVІІІ ст.

УДК 008:[281.9:255](477.81/.82)

Тимочко І. Б.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАПРЯМІВ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОСЛАВНИХ БРАТСТВ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

У статті на конкретному історичному матеріалі зроблено спробу простежити та проаналізувати процес реалізації культурно-освітніх традицій Волині за сприяння православних братств, зокрема, використання ними одного з напрямів просвітницької діяльності – організації народних недільних читань, бесід.

Ключові слова: православні братства, духовне просвітництво, християнські цінності, недільні народні читання.

В статтє, на конкретном историко-педагогическом материале, представлен анализ процесса реализации культурно-образовательных традиций Волини при содействии православных братств, в частности, использования ими одного из направлений просветительской деятельности – организации народных воскресных чтений, собеседований.

Ключевые слова: православные братства, духовное просвещение, христианские ценности, воскресные народные чтения.

The article is an attempt to trace and analyze the process of realization of culture-educational traditions in Volyn' with the promotion of orthodox brotherhoods, particularly the usage of one of the forms of organization of orthodox activity – Sunday folk readings and talks.

Key words: orthodox brotherhoods, spiritual enlightenment, Christian values, Sunday folk readings.

Постановка проблеми. На межі тисячоліть, за умов всезагальної глобалізації суспільного життя, з особливою гостротою постала проблема впровадження ідей духовного просвітництва, формування нового мислення, що у свою чергу, передбачає звернення як суспільства, так і кожної особистості до потужного гуманістичного потенціалу християнських цінностей. Духовні пошуки особистості як шлях до осягнення людської суті за нових конкретно-історичних умов, коли людина стала вирішальним фактором світського розвитку,

набувають особливої актуальності. У зв'язку з цим потребує достеменного вивчення процес розвитку традицій духовного просвітництва, що провадився за сприянням громадсько-релігійних організацій (у нашому випадку – православних братств), та використання ними потужного морально-виховного потенціалу християнських ідеологічних основ православ'я.

Метою *нашої наукової розвідки* є дослідження специфіки організації недільних народних читань як однієї з форм духовно-просвітницької діяльності православних братств Волинської губернії у другій половині XIX – початку XX століття.

Виклад основного матеріалу. Категорія «*просвітницька діяльність*» аналізується в історії педагогіки у різноманітних аспектах. Так, В. Павленко зазначає, що просвітницька діяльність – це різновид людської діяльності (зокрема, й професійної), спрямований на поширення знань серед різних прошарків населення, в тому числі на благодійних засадах [9, с. 17]. Безперечно, просвітницьку діяльність часто пов'язують з Просвітництвом – широкою ідейною течією, яка об'єднувала мислителів XVII – XVIII століття і протидіяла феодалізму як філософській концепції. Проте епоха Просвітництва була чітко окреслена в часі і просторі, натомість просвітництво, як різновид діяльності, може виявлятися у будь-який час, в будь-якому соціумі і реалізуватися будь-якими людьми чи громадами, цільові орієнтири яких лежать у площині поширення просвіти серед населення (у нашому випадку – православного).

Волинь в історії православного просвітництва посідає особливе місце. На території цього краю виступають на захист національних традицій християнства духовно-просвітницькі центри, де постійно проводилася робота у справі просвіти народу. Такими центрами були: Почаїв, Острог, Кременець, Луцьк, Володимир, Четвертня, Дермань, Житомир, Ковель, Романів, Пересопниця, Дворець, Хорошив, Чорна та ін. Починаючи з другої половини XIX століття, в культурно-освітньому розвитку Волинського краю спостерігаються якісно нові явища, пов'язані з радикальними подіями в суспільно-політичному житті імперії. У цей період здійснюються вимушені, половинчасті реформи царського уряду, які, загострюючи політичне життя в країні, все ж

тільки «відкривали перед нею шлях для капіталістичного розвитку, можливості деякої демократизації» [3, с. 160]. Зазначені події залишили відбиток на розвитку традицій просвітництва, що «здійснювало вдалі спроби звільнитися з-під жорстокої регламентації і набувало рис діяльності, наближеної до практичних потреб суспільства» [3, с. 161]. Така соціально-політична ситуація зумовила відновлення та розвиток братського руху на території південно-західних губерній. Політика релігійно-морального впливу на населення шляхом християнської освіти активно впроваджувалась у другій половині XIX століття, оскільки, добре розуміючи, що «майбутнє належить тому, кому належить школа», і, зважаючи на це, начально-виховний процес ґрунтувався на релігійних засадах православ'я [1, с. 187]. Тому основне завдання релігійно-просвітницької діяльності православні братства вбачали в поширенні освіти, культури, ідей добра, милосердя і справедливості, приділяли велику увагу проблемам виховання моральних християнських цінностей у суспільстві [4, с. 44].

Таким чином, у процесі дослідження нами виділено провідні передумови, які вплинули на становлення та розвиток просвітницько-громадської діяльності православних братств на Волині, серед яких найважливішими стали:

– історичні передумови: тенденції в розвитку православного виховного ідеалу; історична специфіка волинського регіону; історичні традиції соборних православних братств, починаючи з XVI століття;

– соціокультурні передумови: реформа церковної освіти, розпочата наприкінці XVI століття; становлення української православної інтелігенції; наявний стан розвитку друкарської справи в Україні;

– соціально-політичні передумови: розповсюдження та утвердження православної віри на новоприєднаних землях та поширення з цією метою просвітницького християнського руху; боротьба з вільнодумством, сектантством та різними інорелігійними впливами; прагнення до зростання авторитету Російської православної церкви серед населення; сприяння покращенню матеріального становища місцевих церков, монастирів та інших православних культових споруд [11, с. 81–82].

Виходячи з цього, зазначимо, що православні братства, розуміючи глибинне значення розвитку культурно-освітніх традицій, підтримки їх національних особливостей, провадження виховання підростаючого покоління та формування християнської духовно-просвітительської моралі суспільства, сприяли розвитку освітніх закладів та просвітницьких установ, турбувались про проведення релігійно-духовних аспектів виховання нації.

Виділимо основні напрями просвітницько-громадської діяльності православних братств Волині, що були спрямовані на реалізацію духовно-просвітницької мети:

- 1) організація та сприяння розвитку мережі братських шкіл;
- 2) благодійна підтримка діяльності церковно-приходських шкіл;
- 3) сприяння в організації середніх навчальних закладів: училищ (жіночих та чоловічих), гімназій, прогімназій, професійних училищ, трудових майстерень та їх благодійна підтримка;
- 4) організація народних недільних читань релігійно-історичного, духовно-просвітницького та морально-етичного спрямування;
- 5) створення народних бібліотек-читалень;
- 6) краєзнавча діяльність та пов'язане з цим відкриття музеїв, давньосховищ, а також сприяння у пошуку пам'яток старовини;
- 7) заснування власних видавничих центрів та друкарень;
- 8) організація народних свят та інших дозвіллевих заходів християнського спрямування [11, с. 98–99].

Зазначені напрями діяльності представляють досить широкий спектр зацікавлень православних братств у сфері освіти й виховання підростаючого покоління. Цільові орієнтири просвітницько-громадської діяльності православних братств реалізувались у середовищі, яке репрезентувало «ту світську інтелігенцію, яка, створюючи освітньо-культурні центри громади – православні братства», організувала просвітницьку діяльність [13, с. 815]. Причому духовна та світська освічена еліта здійснювала просвітницько-громадську діяльність, як підкреслює М. Уводський, «енергійно, прагнучи просвітити не лише темний розум народу, але й облагородити його поведінку, не лише розсіяти його забобони, повір'я, але й надавати йому

напрямки до життя більш людського, пристойного й осмисленого» [13, с. 817].

Відповідно до річного циклу богослужінь братчиками організовувались (як один із напрямів просвітницької діяльності) «поза богослужбні» недільні народні читання та співбесіди. Теми бесід обирались в основному релігійно-історичного, духовно-просвітницького та морально-етичного спрямування. Специфіка організації читань в кожному братстві мала свої особливості залежно від участі в цьому процесі того чи іншого братства, проте мета їх проведення була спрямована на «навчання й виховання прихожан в тих традиціях православних істин, які визначають обрання життєвого шляху, а також просвіту затемнених сторін освітнього життя населення», – зазначає Ф. Владимирський [2, с. 104]. Зокрема, для прикладу наведемо специфіку організації Братством імені князів Острозьких (заснованого у 1909 році в Острозі) спеціальних історичних читань «про долі нашого краю, рід князів Острозьких і їх подвижників». Для мешканців міста Острога та його околиць такі читання проводилися взимку, а влітку – для «пришлого народу» – паломників, які відвідували Острог [14, с. 8].

Народні читання, які організовувало Братство імені князів Острозьких, заслуговують на особливу увагу. Аналізуючи як склад лекторів (освічених представників інтелігенції, що користувалися авторитетом у педагогічному оточенні), так і коло відвідувачів читань, один з відомих членів цього братства, священик Михайло Тучемський зазначав, що цікаві лекції, які організовували братчики, відвідували люди всіх соціальних прошарків, як мешканці міста, так і околиць, проте, переважали представники інтелігенції. Не залишали поза увагою такі народні читання і вихованці місцевих середніх навчальних закладів, учні чоловічого та жіночого училищ. Кожне читання являло собою «серйозну наукову працю, розроблену всебічно, на підставі позитивних даних і стосовно питань сучасних вимог» [12, с. 216]. Рівень кваліфікації викладачів та цікава тематика здобули повагу до читань і популярність їх у громаді.

Лекції проводились в приміщенні церковно-приходської школи в неділю та святкові дні після вечірньої служби о 18⁰⁰. За

свідченням очевидців, кожна лекція була як свято: «все приміщення освітлювалося вогнями, класна кімната прикрашалася святково. І до цієї школи всі йшли як до рідного дому. Тут бувало й тіснувато, але в усьому відчувалася радушність і сімейність» [12, с. 216]. Для прикладу наведемо тематику декількох народних читань, проведених у 1910 р. Братством імені князів Острозьких [12, с. 217]:

Тематика народних читань, організованих Братством імені князів Острозьких (1909–1910 рр.)

№	Тема лекції	Лектор	Посада лектора
1.	«Про святість святкового дня. Про користь народних читань і про характер братських читань»	І.К.Окоймов	Голова Ради Братства, директор чоловічої гімназії
2.	«Історичне значення діяльності перших князів Острозьких»	Д.І.Бичковський	Викладач Жіночого Графа Д.М.Блудова училища
3.	«Про почитання святих ікон»	Іван Цецерін	Вчитель гімназії, священик
4.	«Сім'я, значення в ній жінки і бажаний характер виховання в ній останньої»	І.А.Самойлович	Інспектор народних училищ
5.	«Життя й значення отця Іоанна Кронштадтського»	Іван Цецерін	Вчитель гімназії, священик
6.	«Життя людини, релігійно-моральні нариси стосовно сучасних вимог»	І.О.Смаржевський	Вчитель Новомалинської церковно-приходської школи
7.	«Костянтин Костянтинович Острозький та його діяльність у в Південно-Західній Русі»	Д.І.Бичковський	Викладач Жіночого графа Д.М.Блудова училища
8.	«Бесіди про християнський Патріотизм»	І.А.Самойлович	Інспектор народних училищ

З таблиці бачимо, що тематика лекцій була методично продуманою, вміщувала різнобічні просвітницько-історичні, культурно-освітні, морально-виховні, релігійні аспекти. Кожна лекція мала чітко визначений план, який відповідав методичним, педагогічним та організаційним вимогам до такої форми просвітницько-громадської діяльності, як народні читання. Так, лекція інспектора народних училищ І. Самойловича на тему «Бесіда про християнський патріотизм» вміщувала такі питання: 1) Висловлення про патріотизм. 2) Аналіз ідеї патріотизму. 3) Патріотизм поза християнською релігією. 4) Християнський патріотизм. 5) „Євангеліє надає цьому природному почуттю божественного сприйняття, підносить його на ступінь чесноти й звільняє від егоїстичних елементів”. 6) Висновки: «Щоб зберегти нам любов до Вітчизни, необхідно підтримувати й оживляти в народній свідомості спогади про часи минулі (радісні й печальні) нашої Батьківщини» [12, с. 216].

Часто, з метою збору благодійних внесків, братство друкувало вхідні квитки на народні читання, які продавало за певну суму. Тих, хто не міг придбати такі квитки, пропускали безкоштовно. Учні, діти, вдови та люди похилого віку проходили завжди безкоштовно. Кошти, які надходили від продажу квитків, вносились до братської каси і використовувались для реалізації просвітницької-благодійної мети діяльності.

Високим рівнем організації народних недільних читань відзначалося й Луцьке Хрестовоздвиженське братство, члени якого були переконані, що «сприяння просвіті, поширення серед простого народу книг духовно-морального змісту надасть можливість цьому народу утвердитися в благочесті» [8, с. 239]. Тому з метою проведення культурно-просвітницької діяльності та одночасно «задовольняючи релігійні потреби людей, найбільш наочним способом зміцнюючи в місцевому населенні переконання, що край цей споконвіку був православним», братство організувало народні читання релігійно-історичного змісту, використовуючи при цьому «чарівні ліхтарі з туманними картинками». При цьому члени братства сподівалися, що такі читання, з одного боку, будуть здійснювати «найблагодотворніший релігійно-моральний вплив» на місцеве православне населення, з іншого – шляхом засвоєння

історичних знань будуть «служувати зміцненню православних традицій» [7, с. 648].

Зауважимо, що у звітах про діяльність Луцького Хрестовоздвиженського та звітній документації інших братств при описі проведення народних читань часто згадується використання «чарівних ліхтарів і туманних картинок». Ми припускаємо, що так братчики називали тогочасний кінопроектор зі слайдовою демонстрацією під час проведення лекцій, таким чином доцільно застосовуючи спеціальні технічні засоби навчання (ТЗН), – один із екранних посібників статистичної проєкції. Використання сучасних тому часові технічних засобів давало змогу ретельно продумати поєднання тексту лекції із технічними засобами навчання та використати різні методичні прийоми: пояснення, установку на сприймання перед демонструванням окремих елементів комплексу, бесіду за їх змістом; демонстрування окремих частин, фрагментів або кадрів, що чергуються з розповіддю; демонстрування, що супроводжуються поясненням (синхронним коментуванням) [15, с. 141].

Таких недільних читань з вересня 1891 року по квітень 1892 року луцькими братчиками було здійснено сімнадцять. Наведемо декілька прикладів тем лекцій, які були організовані у 1892 році: «Життя святого Миколи Чудотворця»¹, «Начала християнства на Русі»², «Свята Земля», «Почаївська Лавра», «Київська старовина», «Становлення дому Романових»³, «Ломоносов» та ін. Число осіб, які відвідали ці сімнадцять читань, становило близько 1700 – орієнтовно по 100 слухачів на кожне читання. Газета «Церковні відомості» писала, що «місцеві мешканці завжди з живим інтересом і неухильною увагою ставилися до цих читань» [5, с. 624]. При цьому братчики відзначали той факт, що майже половину слухачів читань становили діти віком від семи років і старші: «Ця малолітня публіка з таким живим інтересом і напруженою увагою слухала читання так, що безумовна тиша й порядок жодного разу не були порушені» [7, с. 649].

¹ Жизнь Св. Николая Чудотворца (рос.)

² Начало христианства на Руси (рос.)

³ Воцарение Дома Романовых (рос.)

Не сумніваючись у доцільності та користі проведення недільних читань і бажаючи закріпити у місцевого населення інтерес та зацікавлення до них, братчики асигнували на випуску книг і «туманних картинок» для цих читань значні суми впродовж року, будучи впевненими, що реалізація цілей проведення читань виправдає затрати на них. При цьому, ініціатори народних читань прагнули в майбутньому урізноманітнити проведення лекцій виступами самих слухачів. Наприклад, досягненню позитивних результатів в організації та проведенні народних читань Луцьке Хрестовоздвиженське братство зобов'язане, головним чином, члену Ради братства І. Лаврову, який взяв на себе відповідальність не лише за організацію недільних читань, але й сам безпосередньо виконував роль лектора [7, с. 649]. А у Житомирському Володимир-Василіївському братстві обов'язки щодо організації та проведення читань взяв на себе Микола Іванович Абрамов, висловивши прохання до Ради братства з приводу виділення коштів на: придбання «чарівного ліхтаря» та «туманних картинок» разом з брошурами та умеблюванням приміщення для проведення читань, використовувати яке дозволила церковно-вчительська школа [6, с. 207].

У просвітницько-громадській діяльності православні братства практикували організацію народних читань не лише у своїй парафії, але й в інших приходах. Наприклад, Житомирське Свято-Володимир-Волинське братство придбало два «чарівних ліхтарі» і «туманні картинки» – як наочний супровід в організації недільних читань. Один «чарівний ліхтар» використовувався для народних читань в місті, інший – для сільських церковно-приходських і народних училищ та шкіл. У зв'язку з нестачею коштів для придбання достатньої кількості «туманних картин», Свято-Володимир-Волинське братство узгодило взаємообмін демонстрації «туманних картин» з Луцьким Хрестовоздвиженським братством. Тобто, луцькі братчики-лектори, використовуючи свій підготовлений наочний матеріал, проводили доповіді на недільних читаннях у Володимир-Волинську і навпаки [10, с. 252].

Наведені історичні факти є додатковим підтвердженням педагогічної майстерності й освіченості лекторів, які, враховуючи вікові особливості слухачів, у підготовці до проведення недільних

народних читань доцільно добирали дидактичні методи і прийоми, а також ефективно використовували засоби навчання.

Висновки. Отже, для реалізації просвітницьких, навчально-виховних напрямів своєї діяльності православні братства акцентували увагу на важливості впровадження християнських основ, які, маючи потужний гуманістичний потенціал, дієво впливають на розвиток духовно-просвітницьких традицій, формування особистості, акумулюючи її духовну сутність, спрямовують її до досягнення тих моральних якостей, основою яких є вищі поняття Добра, Віри, Любові.

Список використаних джерел і літератури

1. Власовський І. Нарис історії Української Православної церкви у 4 т., 5 кн. / Іван Власовський. – Нью-Йорк, Бавнд-Брук: Укр. Православ. Церква в З.Д.А., 1955–1966. – Т. 3.: (XVIII – XX ст.). – 1957. – 390 с.: ілюстр. – Імен. покажч. – С. 369 – 379. – Бібліогр.: – С. 380–385.
2. В-ский. Библиотека-читальня при Братстве Святого Василия / В-ский // Волынские Епархиальные Ведомости. – 1906. – № 4. – Часть неофициальная. – С. 104–107.
3. Гаврилюк С. В. Історичне пам'яткознавство Волині, Холмщини і Підляшшя (XIX – початок XX століття): [Монографія] / С. В. Гаврилюк. – Луцьк: РВВ „Вежа”, Волинський державний університет імені Лесі Українки, 2002. – 532 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Луцкое православное Крестовоздвиженское братство / [Б.а.] // Церковные ведомости. – 1893. – № 16. – Приложение к церковным ведомостям. – С. 623–624.
6. Отчет о деятельности Волынского епархиального Свято-Владио-Васильевского Братства, при Житомирском Кафедральном Соборе за 1904 год / [Б.а.] // Волынские Епархиальные Ведомости. – 1905. – № 13. – Часть официальная. – С. 200–209.
7. Отчет о деятельности Луцкого православного Крестовоздвиженского братства за 1891–1892 гг. / [Б.а.] //

- Волынские Епархиальные Ведомости. – 1893. – № 23. – Часть неофициальная. – С. 644–657.
8. Отчет о деятельности Луцкого православного Крестовоздвиженского православного братства за 1889–90 братский год / [Б.а.] // Волынские епархиальные ведомости. – 1891. – № 7. – Часть неофициальная. – С. 242–243.
 9. Павленко В. В. Освітньо-просвітницька діяльність іноземних педагогів на Волині (XIX – початок XX ст.) / Віта Віталіївна Павленко: Дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. н.: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Житомир, 2010. – 299 с.
 10. Святненко А. В. Законодавче регулювання культурно-освітньої діяльності православної церкви на Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XIX ст.) / Анна Василівна Святненко // Вісник Академії керівних кадрів культури і мистецтва. – 2007. – № 3. – 155 с. – С. 92–97.
 11. Тимочко І. Б. Просвітницько-громадська діяльність православних братств Волині (друга половина XIX – початок XX століття) / Ірина Богданівна Тимочко: Дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. н.: 13.00.01. – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Рівне, 2011. – 308 с.
 12. Тучемский М. Впечатление очевидца [о народных чтениях в г. Остроге, организованных Братством имени князей Острожских в 1909–1910 гг.] / М. Тучемский // Волынские Епархиальные Ведомости. – 1910. – № 11. – Часть неофициальная. – С. 215–217.
 13. Уводский Н. О религиозно-нравственном просвещении народа и о преимущественном значении в этом деле внебогослужебных собеседований пастырей с прихожанами / Н. Уводский // Волынские Епархиальные Ведомости. – 1883. – № 28. – Часть неофициальная. – С. 815–829.
 14. Устав Братства имени князей Острожских под покровом преподобного князя Феодора. – Почаев, Типография Почаево-Успенской Лавры, 1909. – 24 с. – Острозький державний історико-культурний заповідник. – НДФ–661.
 15. Фіцула М. М. Педагогіка: [Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти] / Михайло Миколайович Фіцула. – К. : Академвидав, 2003. – 528 с.